

Vloga Jovana Cvijića v ugodnem razpletu borbe za slovenske severne meje in njegov vpliv na slovensko geografijo

DAMIR JOSIPOVIČ

Povzetek Vpliv Jovana Cvijića na današnjo podobo slovenske nacije, njene geografske in prostorske razsežnosti, vključno z določanjem meje v prostoru in času, kot tudi znaten vpliv njegove znanstvene širine na vodilne slovenske geografe srede 20. stoletja je v Sloveniji skoraj neznan in zato neprepoznan. Zato članek najprej predstavlja institucionalizacijo slovenskega izobraževalnega sistema in vzpostavitev geografije kot samostojne discipline v relaciji do formiranja današnjega slovenskega državnega ozemlja. V tem kontekstu nato opredeljuje okoliščine lingvističnega združevanja štirih različnih in ločenih regionalnih jezikovnih standardov v enega, ki bo jasno ločen od drugih neslovanskih sosedov, ne pa tudi od slovanskega zaledja. Prispevek analizira zgodovinsko vlogo in pomen Jovana Cvijića v procesu izgrajevanja slovenskih državnih meja, posebej severnih, pa tudi v odnosu do takratnih etno-psiholoških opredelitev populacij in njihovega svojstvenega razmejevanja. In končno, prispevek ocenjuje Cvijićev vpliv na disciplinarno formacijo slovenskih geografov.

Ključne besede: • Pariška mirovna konferenca 1918-20 • Prekmurje • Trianonska pogodba • Senžermenska pogodba • severne slovenske meje • Jovan Cvijić • Balkanski polotok •

NASLOV AVTORJA: NASLOV AVTORJA: dr. Damir Josipovič, Inštitut za narodnostna vprašanja, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: damir.josipovic@guest.arnes.si.

DOI 10.18690/2386-0219.6.1-2.63-87(2020)

ISSN 2386-0219 tiskana izdaja / 2463-8005 spletna izdaja © 2017 ANALI PAZU^{HD} (Murska Sobota)

Dostopno na <http://hd.anali-pazu.si>

The role of Jovan Cvijić in a favourable outcome of the fight for the northern Slovenian boundaries and his influence on the Slovenian geography

DAMIR JOSIPOVIČ

Abstract The influence of Jovan Cvijić on the current image of the Slovenian nation, its geographical and spatial dimensions, including the boundary setting in space and time, as well as the significant impact of his scientific breadth on leading Slovenian geographers of 20th century, is almost unknown in Slovenia and therefore unrecognized. Hence, the article first presents the institutionalization of the Slovenian education system and the establishment of geography as an independent discipline in relation to the formation of today's Slovenian national territory. In this context, it defines the circumstances of the linguistic integration of four varied and separate regional language standards into one that is going to become clearly separated from the other non-Slavic neighbours, but not from its Slavic hinterland. The paper analyses the historical role and importance of Jovan Cvijić in the process of building Slovenian national boundaries, especially the northern ones, as well as in relation to the ethno-psychological definitions of populations and their intrinsic demarcation. Finally, the paper assesses Cvijić's influence on the disciplinary formation of Slovenian geographers.

Key words: • Paris peace conference 1918-20 • Prekmurje • Trianon Treaty • Saint-Germain Treaty • northern Slovenian boundaries • Jovan Cvijić • Balkan Peninsula •

CORRESPONDENCE ADDRESS: dr. Damir Josipovič, Inštitut za narodnostna vprašanja, Erjavčeva 26, 1000 Ljubljana, Slovenija, e-pošta: damir.josipovic@guest.arnes.si.

DOI 10.18690/2386-0219.6.1-2.63-87(2020)
ISSN 2386-0219 Print / 2463-8005 On-line © 2017 ANALI PAZU^{HD} (Murska Sobota)
Available at: <http://hd.anali-pazu.si>

Jovan Cvijić, rojen v severozahodni Srbiji, v Loznici, 12. oktobra 1865, po poreklu iz Hercegovine, na konju prejezdil ali prepešačil celoten Balkanski polotok in vztrajal na zedinjenju Jugoslovanov. Dejal je, da ne bo šlo enostavno, vendar je vrednejše to, kot pa suženjstvo. Velikan jugoslovanske, srbske in francoske geografije, častni doktor na Sorboni v Parizu in na Karlovi univerzi v Pragi, zaradi zaslug za britansko spoznavanje Balkanskega polotoka in njegovih prebivalcev vklesan v kamnito pročelje vhoda v Royal Geographical Society v Londonu, je umrl 16. januarja 1927 v Beogradu. Ob vesti o smrti je njegova soproga Ljubica Buba Cvijić, rojena Kostić, prejela kar 600 telegramov iz vsega sveta (iz govora Stevana Stankovića v Loznici na znanstveni konferenci posvečeni 100-letnici knjige Balkanski polotok, 1. decembra 2018).

Uvod

Pričujoči prispevek¹ je primer historično-geografske sinteze, kjer obravnavamo strokovne podlage za oblikovanje severnih slovenskih meja na pariški mirovni konferenci 1918-20 in vlogo Jovana Cvijića, kot vodje strokovne skupine v delegaciji Kraljevine Srbije oziroma Kraljevine SHS. V skladu z zasnovo takega dela več poudarka namenjamo hermenevitično-interpretativni ambiciji in novemu povezovanju poznanih in nepoznanih dejstev, s tem pa na vzpostavljanju manj znanih izidov, ki lahko bistveno spremenijo širše gledanje na določeno historično dogajanje, denimo v primeru zaključka I. svetovne vojne in vzpostavljanja meja na pariški mirovni konferenci. Glavni vir podatkov predstavljajo izsledki proučevanja Balkanskega polotoka s strani Jovana Cvijića, objavljenih v znanstveni monografiji *Balkanski polotok*, ki je izšla v Parizu 1918, in posebni publikaciji o mejah jugo-slovanstva z metodološkim dodatkom o pozicioniranju meja na območju gorovij in gorskih grebenov, na kraškem reliefu in v aluvialnih ravninah velikih rek. Ta publikacija je izšla tekom leta 1919, v obdobju najintenzivnejših pogajanj za nove povojne meje Evrope, pregledne zemljevide pa je uporabljala tudi Milesova komisija.

¹ Članek je nastal kot rezultat raziskav v okviru Raziskovalnega programa Inštituta za narodnostna vprašanja "Manjšinske in etnične študije ter slovensko narodno vprašanje" (P5-0081), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno in razvojno dejavnost Republike Slovenije.

Obe deli pomenita osnovo za vrednotenje doseženega prevladujočega narativa formiranja slovenskih severnih meja danes. Uvodoma kontekstualiziramo slovenski intelektualni prostor, v katerega je poseglo Cvijićevo seminalno delo in mu pomagalo prostorsko osmisliti svoje kulturno in etnično izražene intence o posebnosti in svojevrstnosti, ki so se postopno oblikovale od nastopa Linharta dalje. Da bi bolje razumeli predisponiranje »etnografskih« meja, ki koreninijo v razsvetljenski, a vendar kolonialni tradiciji evropskih miselnih tokov 18. in še posebej 19. stoletja, v nadaljevanju predstavljamo še razvoj pogledov na jezikovna in »etnografska« razmerja v prostoru in analiziramo kartografske materiale, ki so nastajali v času od srede 19. stoletja vse do obdobja med obema svetovnjima vojnama, s poudarkom na pogledih o poteku severnih meja južnega slovanstva in s tem tudi slovenstva. Poleg klasične historično-geografske metode smo izhajali iz analitskega koncepta Ranuccia Bianchi-Bandinellija (1978), ki za uspešno sintezo terja drugačno zaporedje raziskovalnih korakov. Da bi namreč razumeli 'zakaj' se je nekaj zgodilo, moramo najprej ugotoviti, 'kaj' se je zgodilo, 'kje' se je zgodilo, predvsem pa 'kako' se je zgodilo (Bianchi Bandinelli, 1978: 10).

Slovenska geografija je bila v skladu s poznim oblikovanjem kakršnekoli »slovenske« politične entitete relativno pozna tudi v primerjavi z ostalimi narodi v Evropi. Medtem ko zametke raziskovanja v obdobju razsvetljenstva, s pionirskimi enciklopedičnimi in polihistorskimi deli (Ioanus Veikhard Valvasor v 17. stoletju in Johann Siegmund Valentin Popowitch sredi 18. stoletja), sta na prehodu iz 18. v 19. stoletje Balthasar (Belsazar) Hacquet in Siegmund Zois pl. Edelstein postavila temelje etnografskim in naravoslovnim raziskavam v geografiji, historičnemu vidiku v geografskem proučevanju prostora pa je čvrstejšje temelje dodal Anton Tomaž Linhart v svojem znamenitem »Versuch«. Čeprav so v Ljubljani že v XVII. stoletju obstajale pol-univerze, so bile dostopne le duhovnikom, ki govorijo latinščino ali nemščino, in seveda plemstvu. Zato za prvo pravo univerzo v Ljubljani lahko štejemo tisto, ki so jo leta 1810 ustanovili Francozi (Écoles Centrales). Žal je kmalu (leta 1813) razpadla, ko so Habsburžani prevzeli nadzor nad Ilirskimi provincami (takrat vključno z Zahodno Koroško in mestom Beljak, Kranjsko, Goriško in Gradiščansko, Istro, Trstom, Hrvaškim Primorjem in Hrvaško južno od reke Save ter beneško Dalmacijo do Bara), in ponovno vzpostavili Kraljevi licej v Ljubljani, kar je pomenilo degradacijo v pol-univerzo.

V takem stanju geografskega znanja izrazito kmečkih notranjeavstrijskih dežel v habsburškem cesarstvu, se je med francosko revolucijo in prvo svetovno vojno začelo "dolgo" 19. stoletje.² Novorojene nacionalne ideje so pod vplivom prodiranja

² Pojem dolgega stoletja lahko najprej opazimo v zgodovinskih spisih Fernanda Braudela o šestnajstem stoletju, čemur sledi Ilya Grigoryevich Ehrenburg, ko govori o dolgem devetnajstem stoletju, po katerem se zgleduje Eric Hobsbawm v svoji znani trilogiji o "dolgem devetnajstem stoletju" (Guseinov, 2011).

kapitalističnega tipa menjave in z njim novih oblik proizvodnje vzbrstele po vsej celini in dosegle vrhunec v Wilsonovem načelu o samoodločbi in temeljito preoblikovale politični zemljevid Evrope. Pred tem obdobjem je bila geografija še vedno del filozofije, zaradi česar je bila tudi vključena v pozneje ustanovljeno Filozofsko fakulteto v Ljubljani. Nejasno zaznana in uokvirjena v tako imenovano „prirodoznanstvo“ in „domoznanstvo“ ter druge „discipline“ je bila vse do nastanka Kraljevine SHS, ko je bila v okviru slovenske entitete troedine kraljevine dokončno priznana kot samostojna znanost, ki temelji na neodvisni sintezi. Pridobila je status posebnega oddelka na Filozofski fakulteti novo ustanovljene Univerze v Ljubljani (1918) in bila poimenovana po kralju Aleksandru³ iz »hvaležnosti Njegovemu Veličanstvu«, ki je Slovencem omogočilo ustanovitev prve moderne univerze in, kot bomo kasneje videli, ob pomoči Jovana Cvijića, utrdilo konstitutivnost »slovenskega plemena« v troedinem jugoslovanskem narodu (Baraga, 1965).

Kratkotrajne Ilirske province so kljub temu povzročile odpor do habsburške neupravičene nadoblasti in uveljavile zaupanje v prej neobstoječe lokal-patriotske elite, ki so imele izkušnje z uradno in institucionalno uporabo »domačega« (kranjskega) jezika, kar je pomenilo nekaj povsem novega in drugačnega za takratno lokalno prebivalstvo (Josipovič 2012). Obnova habsburške monarhije in razmah nacionalno-združitvenih gibanj širom Evrope sta posledično prinesla povečano zanimanje »etnografov« tudi za slovanska narečja in njihovo prostorsko razprostranjenost v avstrijskih provincah. Tako je najprej nemški geograf, Heinrich Berghaus, leta 1846 v svojem pionirskem delu prvič povezal južnoslovanske jezikovne skupine v celoto pod imenom »Iliri-Srbi«, torej vse Slovane Ilirika, zgodovinskega območja, ki zajema vse južne Slovane od Alp do Egejskega morja (prim. Cedilnik, 2000). Od njih je ločil Bolgare na vzhodnem delu Balkanskega polotoka. Berghaus ni imel velikih težav z dihotomnim razlikovanjem med germanskim in slovanskim na Koroškem in Štajerskem ter romanskim in slovanskim v Furlaniji in na obalah Jadrana. V okviru »Iliri-Srbov« že pozna in sprejema razlike med kajkavskimi, čakavskimi in štokavskimi govorcami, a jih razmeji upoštevajoč administrativne in ne etnične meje (Josipovič, 2011a; 2011b). S tem po eni strani implicira njihovo etnično nedeljivost, po drugi strani pa utrjuje administrativni doseg velikonemškega prodora v Sredozemlje s sveto-rimsko cesarsko mejo. Na zemljevidu nemških narečij iz 1848 Berghaus seže tudi na Balkanski polotok in nekaj krajevnih imen zapiše celo v slovenščini (Celjovec, Maribork, Ptuj, Celje, Ormoz, Ljubljana, Novomesto, Metlika, Zagreb, Karlovac). Etnografsko ločuje Vende (na Koroškem in

³ Kralj Aleksander je bil deležen veličastnega sprejema v Ljubljani in drugih slovenskih predelih (Bled itd.) Med svojim obiskom od 26. do 29. junija 1920. Pričevalci soglasno ugotavljajo, da so kralja Aleksandra častili bolj kot Srbe ali Hrvate, ali pa Mačka in Radića (Baraga 1965, str. 111).

Štajerskem), Gorenjce, Dolenjce in Kraševce, medtem ko ni popolnoma jasno, kam prištevata Prekmurce. Dolnje Prekmurje zagotovo k Horvatom (kajkavcem), Gornje Prekmurje pa ali k Vedom ali Horvatom. Prekmurje sicer ne razmejuje od Gradiščanskega, kjer loči le Horvate od srednjebavarskih nemških naseljencev – »Hiencev«.

Medtem ko je Berghaus uporabljal ostre meje med etničnimi skupinami kot takimi, četudi jih je razdelil umetno, s političnimi (administrativnimi) mejami, je bil Karl Czoernig (Černik) bolj procesno usmerjen. Kot Čeh na avstrijskem sodišču je bil kmalu imenovan za vodjo vojaške statistike rekrutiranja. Za razliko od Berghausa je v etnografskem smislu uvedel t.i. prehodne cone, v katerih je odkril mehke prehode med enim in drugim lingvističnim elementom, ki ju je sicer ločeval, ni pa ju mogel prostorsko medsebojno oddvojiti (Josipovič, 2011a; 2011b; 2012). Njegovo delo s poočitanimi razlikami med Južnimi Slovani je bilo prav tako kolonialno usmerjeno predvsem v »etnično aktualizacijo« stare fevdalne meje med Kranjsko in Štajersko na »germanski« strani in Hrvaško na »ogrski« strani, kot zgodovinske meje tevtonske intruzije na Balkan, ki je vzpostavila osnovo za prej neobstoječo etnično razliko (Josipovič, 2005; prim. Šumi, 2000). Zato so njegova »prehodna območja« nastala le v politično neopredeljenih regijah, kot sta Istra in Prekmurje, kar sicer lahko štejemo tudi kot nedoslednost, če ne že za utrjevanje doseženih meja gospodstev kot dokončnih interesnih sfer imperija. Ker se je strokovno zavedal razlike med politično in jezikovno mejo, morda pa tudi zaradi pripadnosti avstrijskemu slovanstvu, ga je to vzpodbudilo k zaznambi slovenske etnografsko-jezikovne sfere globoko na ozemlju Hrvaške, vse do nove, post otomanske Slavonije, ozemeljsko pomaknjene močno na vzhod (Cvijić, 1918). Kajkavski Slovenci so jasno označeni kot Sloveno-Hrvati ali slovenski Hrvati, medtem ko je bilo štokavsko in čakavsko prebivalstvo označeno kot Srbo-Hrvati (Czoernig, 1855; Josipovič, 2011a). Po njegovem prepričanju so bile hrvaške dežele smatrane kot regionalna oznaka brez razločevalne jezikovno-etnične komponente, kar postavlja v ospredje tudi vprašanje o nadaljnjih germanizacijskih ambicijah, tokrat na Hrvaškem, v prvi fazi preko slovenizacije Zahodne Hrvaške, to je stare, pred-otomanske Slavonije). Tak načrt bi bil morda izvedljiv kakih trideset let prej – pred pojavom dveh pomembnih mejnikov; najprej slavne Karadžičeve *Srbi svi i svuda* (*Srbi vsi in povsod*) iz leta 1826 in drugič, kot refleks na prvo, preorientacija »Danicze Horvatske« Ljudevita Gaja leta 1836 iz slovenskega kajkavskega jezika najprej v »ilirsko«, nato pa v dosledno ijekavsko varianto dubrovniške štokavščine (Stančić, 1985; Cvijić, 1918). Černiku je potrebno priznati tudi ključno vlogo pri invenciji občevalnega jezika kot etnografske ločnice in kategorialnega aparata, sistematično uporabljenega v avstrijskih popisih od leta 1857 dalje z osnovami v predhodnih Černikovih štetjih iz 1846 in 1851 (Josipovič, 2011b).

Naslanjajoč se tako na Berghausa, še izdatneje pa na Czoerniga, »slovenski etnografski prostor« ostro zakoliči in ga s tem nepovratno razmeji od drugih »slovenskih« govorov, znameniti Peter Kosler, kranjsko deformirano v *Kozler* ali tudi *Kozlar*,⁴ kar namesto na rodno mu Kostelsko aludira na kozjega pastirja. Kozlerjev zemljevid je posebej naravno gibanje »Zedinjena Slovenija« iz leta 1848 in, čeprav delno napačen in tudi napačno interpretiran, je postal slovenski politični okvir ter zaščitni znak *sine qua non* za vse prihodnje politične akcije vsakokratne slovenske elite, ne glede na ideološka prepričanja (Josipovič, 2011a). Prav Kozlerjev zemljevid pa je navidez paradoksalno pomenil veliko težavo za panslovanskega Matijo Majarja Ziljskega, ki je gibanje »Zedinjene ožje Slovenije« zapustil in se posvetil iskanju osnove za vzpostavitev ali izbiro osrednjega južnoslovanskega dialekta. Jasen panslavizem in nasprotovanje ožje-slovenski partikularnosti je izrazil že leta 1844 v Novicah, ko piše Stanku Jozipoviču Vrazu:

»Vse je zobstoj, dokler se ilirski poddialekti ne združijo v eno poenoteno literarno narečje, skupno vsem nam. Brez takšnega povezovanja je slovenska literatura ptica brez perja. Molitve in verske knjige lahko objavljamo le v slovenskem poddialektu... Če ob tem nimamo nič drugega, se ne moremo ponosno pridružiti izobraženim evropskim narodom.« (cit. po Čurkina, 2011)

Iz zapisa je jasno, da je bila ideja o »Ilirih« kot generični oznaki Južnih Slovanov Habsburškega imperija že utrjena, kar potrjujejo tudi Berghausova dela. Toda zakaj dejansko se je pojavila ta narodna »prebujka«? Odgovor je treba iskati v naraščajočem merkantilizmu, kjer je potreba po učinkovitejši delitvi in organizaciji dela s ciljem zgodnje akumulacije kapitala tlakovala pot za približevanje ljudskemu jeziku (Lefebvre, 1974; Harvey, 1989). Šlo je za lokalno udomačitev in sprejem izziva te »tuje intervencije«, česar se zgodni »narodotvorci« večinoma niso zavedali, in kar se je posledično izteklo v oblikovanje in zoženo zamejevanje nove narodne entitete, takrat še ne dovolj utrjenega imena, v proto-slovensko, post-srednjeveško, močno tradicionalno patriarhalno in izrazito predmoderno kmečko družbo, z večinoma nemško ali latinsko malomeščansko elito in duhovščino, vključno z beneško-lombardskimi naseljenci kot nosilci merkantilizma na Kranjskem. V takšnem okolju ni bilo mogoče pričakovati drugega, kot »upora koloniziranih kreolskih pionirjev« (Anderson, 2006) ter hkratnega dviga in preoblikovanja plebejske kulture v reprezentativno (Bianchi-Bandinelli, 1978). Izum zgodovine, ki ga parafrazira Hobsbawm, je bil samo še vprašanje časa.

⁴ prim. tudi *Kozlarjeva gošča* na Barju pri Črni vasi, ki se imenuje po velikem Barjanu, Josipu Koslerju, Petrovemu bratu. Kočevarska družina Kosler izhaja iz Koč pri Kočevski Reki, kamor naj bi se v 15. stoletju priselil izvestni Kostler ali Khossler, verjetno iz Kostela ali Kostelskega. Najznamenitejši med njimi, tukaj citirani Peter Kosler, je bil med drugim z bratom Ivanom leta 1864 soustanovitelj moderne pivovarne »Kosler Gebrüder – Bier und Spirituosenerzeugung«, kasneje preimenoval v slavno blagovno znamko "Union" (Bohinec, 1975).

Cvijićeva interpretacija južnoslovanskih jezikov in psihičnih tipov ter slovenskega prostora

Cvijićeva interpretacija južnoslovanskih jezikov in analiza »psihičnih tipov« jasno kaže, da slovenski kulturno-geografski prostor vpenja med Koroško in Zagorje oziroma med Celovec in Zagreb, s tem pa pristaja na eksperimentalni okvir, ki ga je ponudil že Černik (sliki 1 in 2). Iz tega prepričanja tudi vztraja pri oblikovanju skupne, južnoslovanske monarhije, ki bi vključevala tudi Slovence in Hrvate. Kljub svoji politični usmerjenosti in sodelovanju tudi s predstavniki prostožidarskega gibanja, ki je pomagalo ustvariti prvo jugoslovansko kraljestvo, se je z njegovo odločilno vpetostjo v pariško mirovno konferenco njegovo prizadevanje uresničilo (Slavič 1921, Košir 2015), o čemer bomo govorili v naslednjem poglavju.

Cvijićevo pojmovanje južnih Slovanov kot enega naroda, razdeljenega na več etničnih skupin, vključno z Bolgari, je bistveno preoblikovalo temelje vzpostavitve dotedanjih političnih in državnih meja. Nekateri so te trditve obravnavali kot pretenciozne, vsaj kar zadeva vprašanje spremembe političnih meja, vendar brez te »pretencioznosti« si danes slovenske nacije ne bi mogli zamišljati niti v najburnejših sanjah. Zakaj, Cvijić o Slovencih v okviru Južnih Slovanov že na pariški univerzi zapiše stavke, ki še danes odmevajo:

»Največji delež Južnih Slovanov je dolgo živel pod turškim jarmom; Hrvati in Slovenci so bili še dlje pod prevlado in vplivom Germanov in Madjarov, zelo dolgo tudi Panonski Srbi. Pod tujo vlado ni bilo mogoče vzpostaviti uspešne kulturne produkcije. Ni pomembno, kako močan je bil njihov odpor do tega despotizma in kaj vse bi lahko dosegli, kajti nikoli niso prišle do izraza vse njihove sposobnosti.«
(Cvijić 1918, 350–351)

Po drugi strani je bil Cvijić usmerjen v iskanje širše opredelitve narodov (slika 2). Zdi se, da je že takrat imel invencijo narodov kot navzkrižno interesom kozmopolitizma. Do Slovencev je sicer občutil veliko simpatij, zlasti še, ker je ocenjeval, da je slovenski človek – kmet in tlačan – uspešno kljuboval germanizaciji, romanizaciji in ugrizaciji. Spraševal se je, od kod Slovani brez državnosti pod nemškim jarmom premorejo narodne mite in to uspešno prenašajo iz roda v rod (Cvijić, 1918: 576). Slavni slovenski psiholog Anton Trstenjak je, razumevajoč Cvijićevo eklektično poznavanje Slovanov, nekoč trdil, da je prav Cvijić našel dvojčka Slovencu – panonskega in alpskega, s podtipom sredozemsko-kraškega ob Soči, Vipavski dolini, Krasu, Istri in Trstu (Trstenjak 1991; prim. Josipovič 2005; 2013).

D. Josipovič: Vloga Jovana Cvijića v ugodnem razpletu borbe za slov. severne meje in vpliv na slov. geografijo

Nekoliko sporna je njegova vključitev osrednje Kranjske v panonski tip, čeprav se je »Slavonska marka« občasno razprostirala vse do skrajnega severozahodnega dela Ljubljanske kotline. Se pa razsežnost dinarskega tipa proti severozahodu, v doline Nadiže in Tera v Beneški Sloveniji (Slavia Veneta/Beneška Slovenija) sklada s predlogom Jeana Baudouina de Courtenayja (1890).

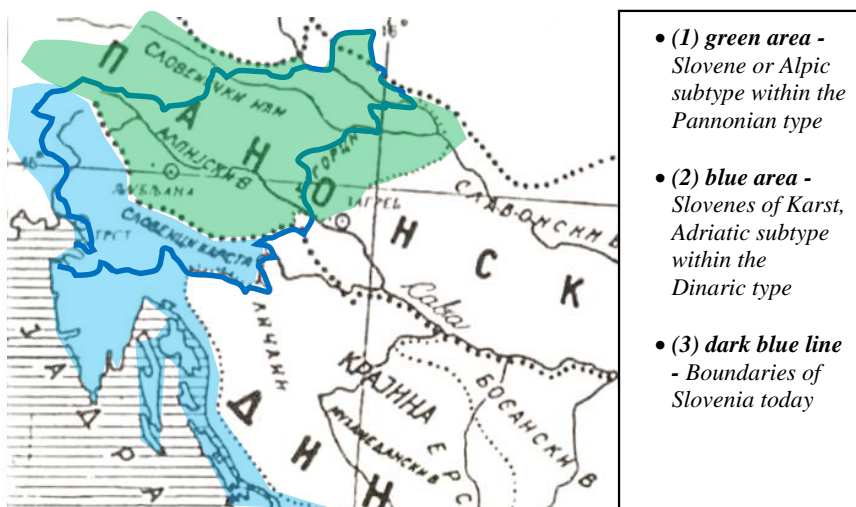
Z vključitvijo hrvaškega Zagorja v slovenski alpski podtip znotraj panonskega makro tipa, Cvijić upošteva tudi ambicije Frana Miklošiča in Jerneja Kopitarja za vključitev kajkavskih govorcev v program Zedinjene Slovenije (Majciger et al. 1873).

Slika 1: Zemljevid psihičnih tipov Južnih Slovanov (vir: Cvijić 1918, str. 560)

Cvijićeve naziranja so bila v drugi polovici 20. stoletja intenzivno napadana, zlasti s strani slovenskih etnologov, pri čemer je prednjačil Angelos Baš (Slavec Gradišnik, 2013). Očital mu je nedoslednosti, zlasti v zvezi s pravilnim zapisovanjem krajevnih imen na Koroškem, po drugi strani pa ga je obtoževal velikosrbstva in poskusa podreditve Slovencev Srbom in pokroviteljski odnos (prav tam). Če ob tem vemo, da je utemeljitelj slovenske moderne etnologije, Nika Županića, Cvijić vabil na Univerzo v Beogradu, dobijo take ocene o njegovem delu drugačen, političen prizvok. Zanimivo je, da je bil tudi Županić⁵ del prostozidarskega omrežja in da je bil med pariško konferenco v tesnih stikih s Cvijićem (Stanković, 2006). Vsekakor ne smemo spregledati tudi določenih sprememb v stališčih Cvijića. Če je še do leta 1918 in do razmejevanja na mirovni konferenci v Parizu vztrajal na Bolgarih, kot na »nejugoslovanski« skupnosti, je to razmišljanje že kmalu po letu 1920 spremenil in jih vključil med jugoslovanstvo (slika 9).

Slika 2: Preurejena Cvijićeve karta psihičnih tipov na današnjem ozemlju Slovenije (Vir: Cvijić, 1918, preuredil avtor)

(Opomba: temno sivo območje je slovenski ali alpski podtip v panonskem tipu; sivo območje so Slovenci na Krasu in jadranski podtip znotraj dinarskega tipa; siva linija - meje Slovenije danes.)

⁵ V slovenskih virih pogosto kot Županič.

Odločilna vpetost Jovana Cvijića pri opredeljevanju novih, jugoslovanskih državnih meja

Med obiski slovenskih dežel je Cvijić Slovence priznaval privrženost jugoslovanski ideji in jim izražal osebne simpatije, saj je bila Srbija s strani Slovencev zagledana kot »slovenski Piemont« (Cvijić 1918, 561). Cvijić je nekaj občudovanja do Slovencev izrazil tudi z naslednjim preroškim zapisom:

»Resnično, so skoraj brez zgodovinskih spominov, vendar so popolnoma prežeti z Jugoslovansko idejo in so njena najmočnejša podpora. Delovni, ustaljeni, vztrajni in metodični, imajo smisel za organizacijo. Podobne lastnosti je mogoče najti med Dinarci, vendar so bolj rafinirani. V bistvu so demokrati. Zaradi vseh teh lastnosti in njihovega geografskega položaja nosijo zelo pomembno vlogo v sodobni jugoslovanski državi. V njej bodo industrijsko najmočnejši in njen najbolj prozahodni del.« (Cvijić 1918, 562).

Vključitev Jovana Cvijića v proces določanja in zagovarjanja novih državnih meja novoustanovljene Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev ni bila slučajna. V odločevalskih krogih so razumeli, da je Cvijić najsposobnejši geograf med njimi in da bo znal na mirovni konferenci predočiti take zemljevide, ki bodo frapirali nevtralne dejavnike konference. Njegov »mirovni« opus se je sestajal iz serije zemljevidov za razmejitveno komisijo. Tudi Matija Slavič indiskretno potrди, da brez kartografske podpore Cvijićevega štaba nikdar ne bi mogli doseči prepričljive prezentacije položaja Vendov, prekmurskih Slovencev (Stanković, 2006; Milanović Pešić, 2017).

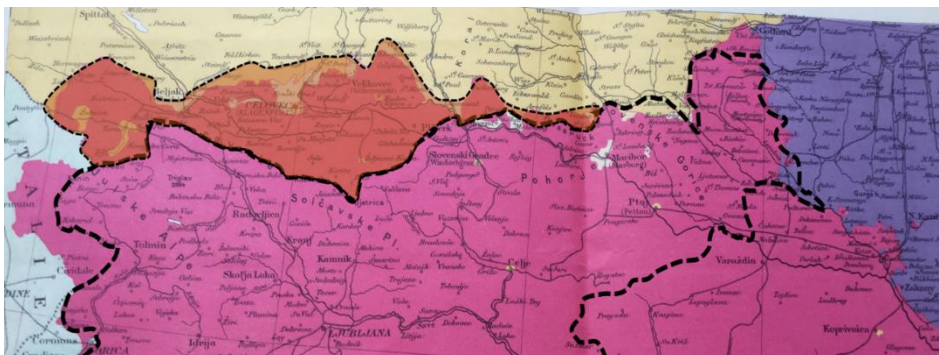
Ni skrivnost, da je Cvijić odločilno oblikoval poglede tedanjega regenta Aleksandra glede narodnostnega vprašanja (npr. Axboe Nielsen, 2014, 22). Poleg razglašene neločljivosti med Hrvati in Srbi, je bil Cvijić najzaslužnejši, da je Aleksander močno podpiral srbsko-hrvaško enotnost s Slovenci, kot edinstvenimi zahodnimi južnimi Slovani nasproti Bolgarom, kot kulturno-geografsko izrazito drugačnimi.

a) Severne meje Kraljevine SHS – primer Koroške

Njegov analitičen prispevek na mirovni konferenci glede slovenskega narodnega vprašanja, ki je bilo takrat odločeno, je bilo intenzivno delo v zvezi z utemeljitvijo geografsko »ustreznih« meja na Koroškem, zlasti na območju Celovca (sliki 3 in 4). Predvsem z odličnimi povezavami z osrednjo in zahodno Evropo, s francoskimi in britanskimi znanstveniki, je dostopal do potrebnih podatkov, da je lahko pripravil utemeljitve za svoje zahteve. Njegovo ključno delo, ki ga je uporabila Komisija na mirovnih pogovorih v St. Germainu *Frontière septentrionale des Yougoslaves*, objavljeno v Parizu leta 1919, je prepričljivo predstavljalo rezultate prisilne germanizacije območja Celovca od leta 1851 dalje.

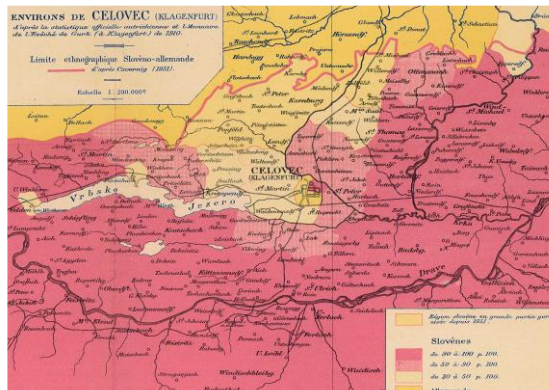
Z metodo kartografskega soočanja demografskih podatkov Karla Czoerniga z rezultati popisa leta 1910 je zahteval, da je treba celotno Celovško kotlino obdržati v novonastalem kraljestvu kot eno ekonomsko-geografsko in socialno-geografsko zaključeno enoto, saj je v tem prostoru prišlo do umetne prevlade enega govorenega jezika nad drugim. Prepričljivo je zavrnil ambicije nemško-avstrijske strani za reduciranje koroških Slovencev na zgolj nekakšne vdorne pastirje severnih pobočij Karavank, kjer ni mogoče določiti nobene izvedljive razmejitve, razen po grebenu Karavank.

Slika 3: Slovenske severne meje po Cvijiću in prikaz območja recentne germanizacije (vir: Cvijić, 1919)

(Opomba: svetlejši del očitanege prostora označuje recentno germanizacijo; dodana današnja meja Slovenije.)

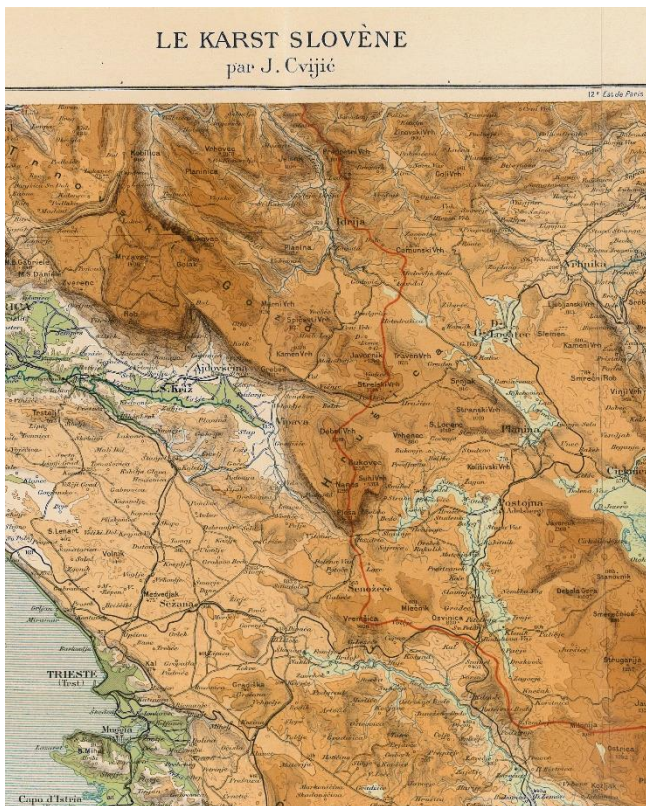
Slika 4: Detajl razmejitve na Koroškem – utemeljitev upravičenosti »jugoslovanskih« ozemljskih zahtev (vir: Cvijić, 1919)

b) Naravno-geografske meje kot osnova razmejevanju – primer kraških razvodnic

Še en primer Cvijićevih geopolitičnih prizadevanj je ponazorjen v njegovi odločenosti uporabljati ustrezne naravne meje, kjer je to mogoče. Prav zato tudi ni mogel odstopiti od naravne meje na Karavankah, saj bi celovška kotlina zahtevala še nekaj več tedaj že izrazito germaniziranega severnega obrobja. Cvijić je bil tudi močan nasprotnik Rapalske pogodbe, kjer je kraljestvo SHS izgubilo svoje etnografsko ozemlje ob morju na račun iredentistične Italije. Tu se je zgodil premik meje globoko v slovensko etnično ozemlje. Cvijić je v tistem času nasprotoval arbitrarni rapalski meji s tezo o naravni meji na razvodju (slika 5). Prav s tem principom je zmagovito nastopila jugoslovanska stran pri borbi za Prekmurje.

Slika 5: Zemljevid »naravne« meje po Cvijiću na primeru kraškega površja in razvodnic kot oporekanje Rapalski meji (vir: Cvijić, 1919)

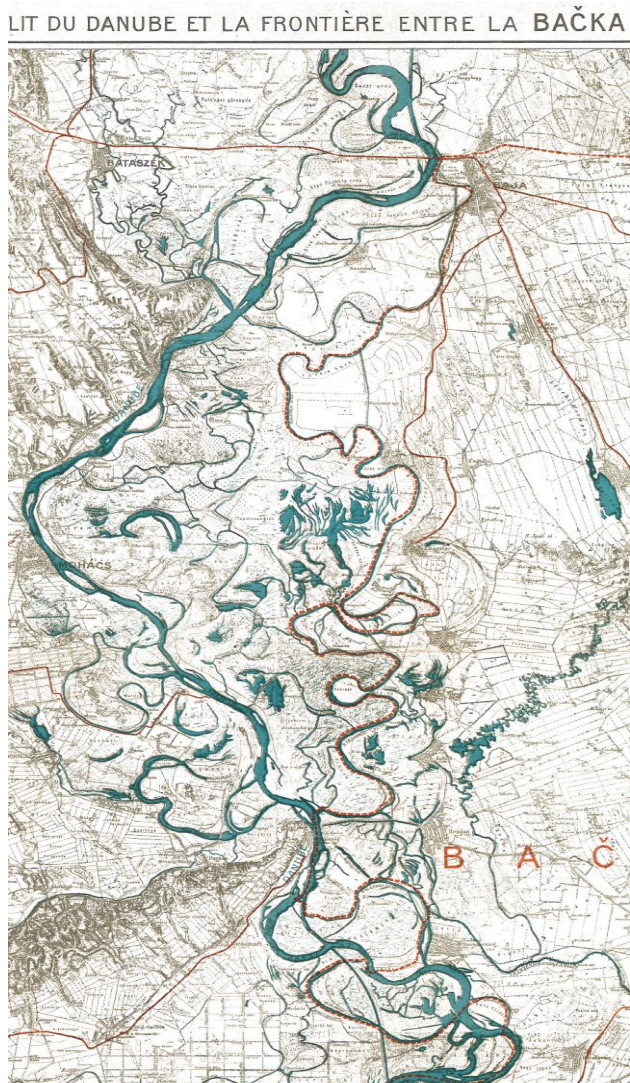

Cvijić se je zavedal, da bi s tem omejil italijanski vdor globoko v zaledje vzhodno od Postojne, saj je od postojnskih vrat le še nekaj streljajev do Ljubljanske kotline, ki bi skorajda »šepetaje« padla, ako se ne bi našli odločni srbski generali in prostovoljci s Švabićem na čelu, ki so strumno zajahali italijanskim devetim divizijam razporejenih ob demarkacijski liniji naproti. Točka srečanja v Logu pri Dragomeru je takrat Italijane odvrnila od poizkusa vkorakanja v politično zmedeno Ljubljano. Cvijićev argument v zavračanju rapalske meje je bil v dejstvu, da kraška pokrajina ni primerna za preprosto razmejitev glede na smer slemenitve visokogorskih grebenov (v tem primeru Hrušice, Javornikov in Snežnika). Namesto tega je predlagal razmejitev glede na razvodnico med Jadranskim in Črnim morjem. Vendar to ne pomeni, da ni bil naklonjen Sloveniji, nasprotno: v svoji etnografski karti Balkanskega polotoka je jasno označil Slovence kot prevladujočo etnično pripadnost severne Istre. Tu je vpliv Czoernigovih prehodnih območij očiten, saj je Cvijić uvedel približno dvajset kilometrov širok razpotegnjeni pas med Umagom in Sušakom, južno od današnje meje, kjer naj bi se Slovenci izmenjevali s Hrvati. Ob tem poudarimo, da je Cvijić kot kozmopolit in vrhunski raziskovalec zavračal rasne delitve in bil zelo pomemben tudi za pravočasen odziv na pojave naraščajočega fašizma in nacizma. S svojim priznavanjem in ohranjanjem enotnosti vsega človeštva, je zavrnil vsiljevanje kvazi superiornosti nekakšne arijske rase (Cvijić, 1969).

c) Naravno-geografske meje kot osnova razmejevanju – primer Donave

Naslednji pomemben prispevek je bilo njegovo vztrajanje na primeru premikov rečnih korit na ravninah. Z donavskim primerom med Bajo, kjer so v času pariške mirovne konference prevladovali katoliški južnoslovanski Bunjevci, in Osijekom, je postavil temelje za naravni ali običajni tok reke, takoimenovani »dolinji tok« ali *thalweg*, namesto zastarelih in prirejenih ali človeško manipuliranih ter drugače spremenjenih katastrskih meja (slika 6). Takšno načelo je bilo med drugim uporabljeno v arbitraži v Haagu za obrambo stališč Slovenije proti Hrvaški (vir: Josipovič, osebna dokumentacija).

Slika 6: Izsek iz zemljevida »naravne« meje in thalweg po Cvijiću na primeru meandrirajočih panonskih rek in substancialnih odstopanjih od katastrske meje (vir: Cvijić, 1919)

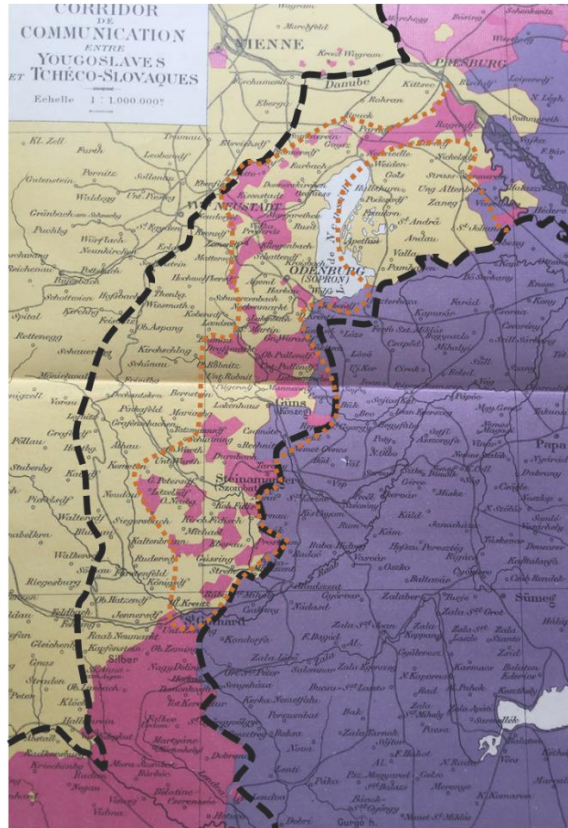

d) Oblikovanje panslovanskega koridorja – primer Prekmurja in Gradiščanske

Še en izjemno pomemben, a malo znan in raziskan dosežek Jovana Cvijića na mirovni konferenci v Saint-Germain-en-Laye je bil predlog o zagotovitvi koridorja za povezavo med ozemlji Južnih in Zahodnih Slovanov, za katerega se je izjemno zavzemal češko-slovaški predsednik Tomáš G. Masaryk.⁶ Na ta način je Cvijić potrdil potrebo po vključitvi Gradiščanskih Hrvatov v novo državo preko enotnosti s Prekmurskimi Slovani – *Prekmurci*, na katero aludira že Berghaus. Ideja o nastopu z zahtevo po panslovanskem koridorju je dramatično izboljšala položaj jugoslovanske strani za zavarovanje strateško pomembne regije Prekmurje, brez katere bi bilo zelo malo možnosti za legalizacijo Maistrovih osvojitvev na južnem Štajerskem, in brez katere osrednjeslovenski regiji Kranjski nikdar ne bi uspelo doseči mednarodne subjektivitete. To znova jasno kaže na Cvijićevo vključevalno usmerjenost do Slovencev, prav tako tudi do Gradiščanskih Hrvatov (slika 7). Medtem ko je sprva zamisel o rezervaciji ozemlja koridorja onstran Mure s slovanskim prebivalstvom, oziroma s takoimenovanimi *Toti, Vendi ali Prekmurci*, zvenela posiljeno, je v končni fazi prav pritisk ustvarjanja koridorja skozi Gradiščansko za povezavo Češkoslovaške z morjem in močnim Masarykovim angažmajem, končno vzpostavila dovolj močan dodatni pritisk na Komisijo, da kraljestvu SHS vendarle dodeli vsaj Prekmurje do Porabja, če ne celo Gradiščanske (Slavič, 1921; Josipovič, 2011c).

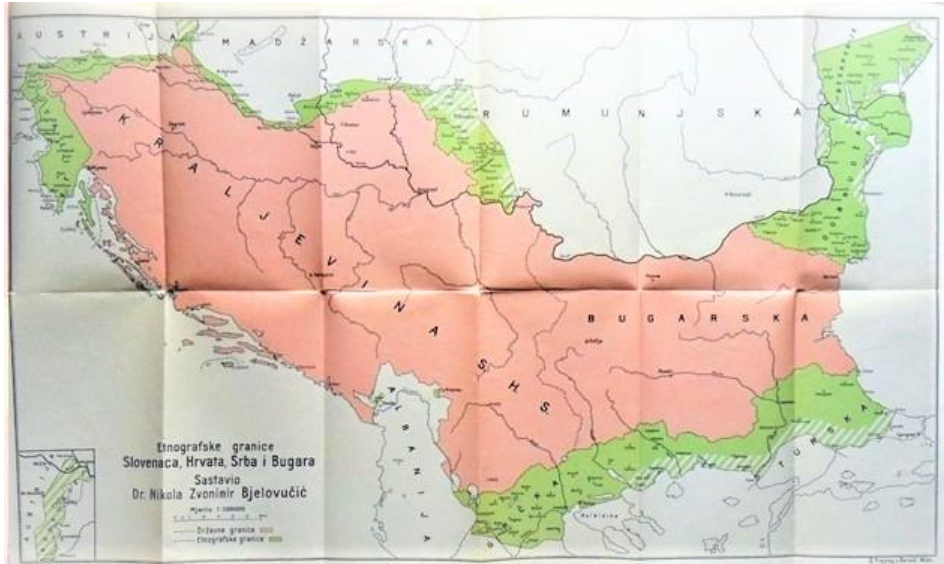
⁶ Masaryk je bil slovaško-moravskega porekla in močno zvezan s panonskim prostorom. Sicer pa je idejo o koridorju najprej iniciiral sir Arthur Evans (1916), pri čemer je bil "balkanist" in arheolog Evans zelo dobro seznanjen z delom Cvijića, torej bi izvorni prispevek zanj lahko bil Cvijićevev. Primerjaj tudi predavanji Josipoviča in Margana na letni konferenci Pomurske akademsko-znanstvene unije v Murski Soboti 2019.

Slika 7: Zemljevid jugoslovansko-češkoslovaškega koridorja kot ozemlja SHS (vir: Cvijić, 1919)

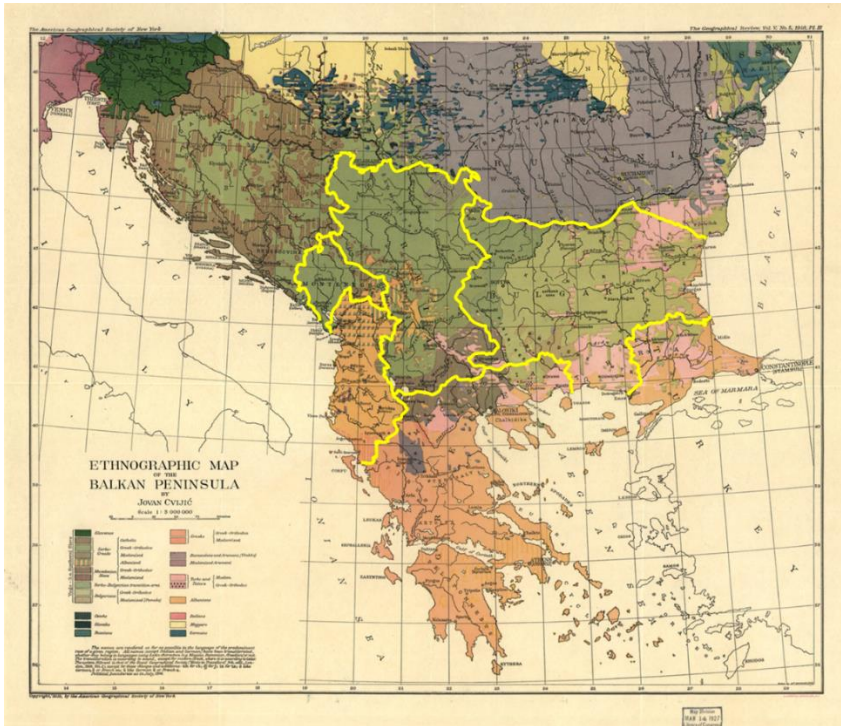
(Opomba: črna in svetla linija označujeta območji ožje in širše prekmursko-gradišanske poselitve.)

Cvijić je kljub tedanji superiorosti ostal dokaj osamljen v svojih naziranjih, vendar je kmalu po konferenci za seboj potegnil niz somišljenikov. Eden najimenitnejših je bil Nikola Zvonimir Bjelovučić, ki je Cvijićeve naziranja še nadgradil in predstavil dva južnoslovanska koridorja proti severu: Gradiščansko do Češkoslovaške in Dobrudžo do takrat prosperirajoče Sovjetske zveze (slika 8).

Slika 8: južnoslovanski koridorji (vir: Bjelovučić, 1920; reprodukcija 1929)

Bjelovučićeve težnje so bile sicer vsaj s koridorjem preko Dobrudže obsojene na propad, saj je frankofoni in profrancoski romunski kralj vedel, da je Francija s Clémenceaumem na njegovi strani. Francija si je namreč prizadevala za močno Romunijo kot romansko državo in računala na trajen vpliv na Balkanu. Seveda je storila vse, da bi ozemeljsko omejila Madžarsko, vendar je z ustvarjanjem velike Romunije spodbudila združevanje popolnoma nekompatibilnih in neenakomerno razvitih regij velike nove države. Pri ugotavljanju in razumevanju etnografskih meja nove Romunije si je ameriška vlada pomagala s Cvijićevim originalom, izdelanim prav za ta namen leta 1918 (slika 9). Isti zemljevid je bil po podpisu Trianonske pogodbe leta 1920 nagrajen z zlato medaljo britanskega Royal Geographical Society in reproduciran z opombo, da karta več ne ustreza etničnim mejam zaradi metanastatičnih sprememb v zadnjih 25 (!) letih (slika 9).

Slika 9: Reprodukcija Cvijićevega originalnega zemljevida izdelanega za ameriško vlado leta 1918

(Opomba: dodane meje po Sèvreski pogodbi)

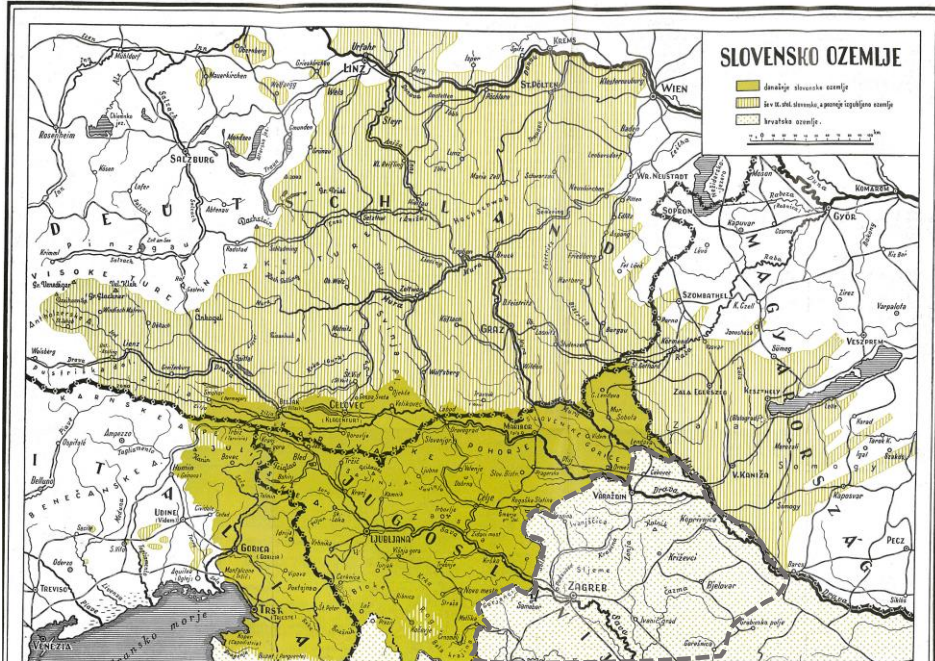
Vpliv Cvijića na slovensko geografijo in na institucionalizacijo meja

Šele s Cvijićevim neposrednim sodelovanjem pri etnografski analizi severne meje so Slovenci dobili znanstveno utemeljitev severne etnične meje. Pred tem in po Czoernigu sta le Ante Beg in Wutte prispevala po Cvijićevi oceni pomembne izsledke, ki jih je lahko vključil v svojo sintezo o Koroški (Cvijić, 1919; prim. Grafenauer, 1993). Cvijić je tudi odločilno vplival na očeta sodobne slovenske geografije, Antona Melika. Pogosto se slednjega omenja kot največjega slovenskega geografa, na katerega pa je močno vplivalo delo Jovana Cvijića. V svojem najpomembnejšem enciklopedičnem šeststopenjskem delu "Slovenija" je sledil številnim metodološkim in teoretičnim korakom, ki jih je predlagal in postuliral Cvijić s kompleksno interdisciplinarno analizo, ki jo je sleherni krat nadgradil z dih jemajočo sintezo. Tudi Melik je poskusil obuti velike Cvijićeve čevlje in se podal na pot priprave novega seminalnega dela "Jugoslavija", ki izide leta 1958.

V njem se je zanašal predvsem na Cvijićeve raziskave in podatke, saj je največji delež vseh referenc namenjen – Jovanu Cvijiću. To jasno dokazuje vpliv, ki ga je Cvijić zapustil na celotno generacijo povojnih slovenskih geografov. Melikova monumentalna pentologija Slovenija (1935–1963) je imela svoj publicirani začetek že pred II. svetovno vojno kot »Splošni zvezek I«. Ta je bil izdan v dveh delih: prvi del je bil objavljen leta 1935, drugi pa leta 1936. Po vojni je bil nadomeščen z na novo napisanim izčrpnjšim Splošnim zvezkom I (objavljenim leta 1963), da se je sklenila regionalno-geografska tetralogija »Zvezka II« (Alpska Slovenija 1954, Štajerska s Prekmurjem in vzhodno Koroško 1956, Posavska Slovenija 1959, Primorska Slovenija 1960). Ta enciklopedična dela so osnova za razvoj sodobne geografije v Sloveniji, od fizične geografije, geomorfologije, krasoslovja in številnih subdisciplin družbene in humane geografije oz. antropogeografije, vse tja do politične geografije. Antonu Meliku je po enciklopedičnem znanju po vzoru Jovana Cvijića kasneje sledil tudi Svetozar Ilešič, kar je vzpodbudilo ambicije naslednje generacije slovenskih geografov, kot so Jakob Medved, Vladimir Klemenčič, Darko Radinja, Igor Vrišer, Ivan Gams, če jih omenimo le nekaj.

Obenem moramo ugotoviti, da je poleg izrazitega vpliva na krasoslovno šolo v Sloveniji in na geomorfologijo Cvijićev prispevek na področju antropogeografije bistveno šibkejši. Njegov vpliv na slovenske humanistično in družboslovno usmerjene intelektualce proti koncu obstoja Kraljevine Jugoslavije in trinajst let po svoji smrti vidno usahne. To nazorno kaže zemljevid Frana Erjavca izpred druge svetovne vojne, ki prikazuje zgodovinsko in sedanjo poselitev »Slovenskega ozemlja« (Erjavec, 1940), v katerem geografsko umanjka Cvijićevo »dopolnilo« o zagorskih Slovencih. Na ta način znova prihaja do izraza nekdanja, kolonialna idejna zasnova »etnografskih« meja, ki se vselej končujejo na za imperij ugodnih mejah, ali pa so usmerjene v naskakovanje novih ozemelj. Na osnovi takšnih zemljevidov lažje dojamemo persistentnost vsiljenih pogledov, ki prostor pokrajinsko determinirajo in s tem umetno vzpostavljajo različno »globoke« ali »visoke« meje (slika 10). V post-koloniji običajno prav novovzpostavljene discipline in institucije nadaljujejo in utrjujejo kolonialno miselnost (prim. Šumi, 2000).

Slika 10: »Manjkajoči člen« (očrtano) profeta Jovana Cvijića in dosežene ter zgodovinske meje slovenstva (vir: Erjavec, 1940)

Zaključek

Cilj sinteznih historično-geografskih del, kakršno je pričujoče, za razliko od del temelječih na klasični analizi podatkov in njej primerni metodologiji, v metodološkem smislu temelji na povezovalnosti širokega spektra metod in epistemologij s parcialnimi analizami v sintezo, kjer ni pomemben le čas, temveč predvsem prostor. Tak pristop lahko bistveno vpliva na vrednotenje dosežene stopnje spoznanj o določeni tematiki, jih poglobi ali pa povsem predrugači. Še posebej je sintezni historično-geografski pristop pomemben, kadar ponudi drugo logiko, navadno prostorsko, za povezovanje različnih dogodkov, ki si zgoščeno sledijo ob usodnih zgodovinskih prelomnicah, kakršna je bila v času Pariške mirovne konference tudi za oblikovanje tistih meja, ki jim danes pravimo severne slovenske meje. Na ta način ne le, da sosledja dogodkov postavljamo na drugačen skupni imenovalc, temveč lahko bistveno posežemo ali preobrnemo uveljavljene narative in doseženo sistemizacijo znotraj znanstveno-raziskovalnega, disciplinarnega, pa tudi širšega nacionalnega mainstreama.

V tem primeru gre za sintezo, ki spreminja pogled na konstitutivnost posameznih slovenskih regij in postavlja drugačno vzročno-posledično razmerje v vzpostavljanju bolj ali manj tistega ozemlja, ki postane osnova za konstituiranje današnje Slovenije.

S historično-geografsko analizo, kjer smo posebej izpostavili pomen konkretnega geografskega prostora za odigravanje dramatičnega razpleta Pariške mirovne konference smo pokazali, da brez zagotovitve posesti Prekmurja s strani Kraljevine SHS ne bi bilo mogoče doseči ugoden razplet konferenčne odločitve o območjih Južne Štajerske zasedenih s strani Maistrovih enot. Šele uveljavitev Prekmurja kot slovenske pokrajine in rezervacija Prekmurja kot bodočega slovenskega dela v okviru SHS podelita geografski smisel zasedbi južnoštajerskih ozemelj. Ta smisel se prostorsko opredmeti na način, da ni mogoče priključiti Prekmurja k slovenskim pokrajinam, če hkrati priključena ozemlja na južnem Štajerskem ne zagotavljajo kopenske zveze Kranjske in Prekmurja, oziroma če se to ozemlje ne razteza od Save do Mure. Preobrat v zvezi s Prekmurjem ne bi bil mogoč brez združenega Češkoslovaško-jugoslovanskega pritiska in zahteve po medsebojni teritorialni povezavi, čeprav je ta ideja kot celota bila obsojena na propad, vendar pa je Kraljevina SHS smela upati vsaj na del prekmurskih ozemelj. To je tudi dosegla in s tem tlakovala pot za potencialno vzpostavitev enotne slovenske entitete. Brez rezervacije Prekmurja kot slovenske pokrajine poleti leta 1919 bi bilo kasnejše oblikovanje enotne slovenske politično-geografske entitete neizvedljivo. Tudi če bi ta nastala v nekakšni predružačeni Kranjski, pa takšni od morja odrezani in v gorske verige zaklenjeni ter geostrateško nezanimivi regiji ne bi uspelo doseči mednarodno-pravne subjektivitete in neodvisnosti.

Če se v tem kontekstu ozremo še na velike dosežke Kraljevine SHS na mirovni konferenci, s priključitvijo ozemelj, kjer »Jugoslovani« niso bili v večini, gredo glavne zasluge prav izredno dobro pripravljenim strokovnim podlagam, nad katerimi je imel roko Jovan Cvijić s svojo strokovno skupino. Upoštevajoč tudi visoko strokovnost in odlične povezave po svetu lahko prav Cvijića štejemo za enega glavnih tvorcev v celoti gledano uspešne zgodbe na mirovni konferenci. S tem pa naloga raziskovanja širokega opusa in izjemnega vpliva Cvijića kot raziskovalca in znanstvenika ni končana.

V zvezi s sodelovanjem na mirovni konferenci v Parizu in s pravilnim ovrednotenjem Cvijićeve vloge, bo v prihodnje treba natančneje preučiti njegovo sodelovanje s prominentnimi posamezniki tistega časa. To so zlasti Kosta Stojanović, uradni pogajalec jugoslovanske strani v Parizu, Tomáš G. Masaryk in pa Mihajlo Pupin, ki je bil osebno zadolžen, da o Cvijićevih kartografskih predlogih za novo razmejitev seznanja svojega osebnega prijatelja, Woodrowa Wilsona, tedanjega ameriškega predsednika. Pupin je dobesedno zasipal Wilsona s Cvijićevimi zemljevidi, skupno jih je bilo kar 150.

To ni bilo naključje, saj je Srbija kot predstavnica nove kraljevine SHS imela na konferenci kar 110 sodelujočih, in bila celo druga po številčnosti, takoj za delegacijo ZDA (Stanković, 2018).

Izreden poznavalec Cvijića, Stevan Stanković zanj pravi, da je bil »stožer, enako kot Pupin in Wilson.« Pupin je Cvijiću redno referiral iz Pittsburgha. Uporabljal je pisalni stroj za cirilico, da so bili njegovi zapisi varnejši (prav tam).

Cvijićev vpliv v sodobni slovenski geografiji z redkimi izjemami ostaja v najnovejših delih pretežno omejen na njegov fizično-geografski opus (npr. Ogrin 2019), medtem ko državotvornega vidika njegovega delovanja Slovenija do danes praktično ni spoznala. Ponovimo, Jovan Cvijić, rojen v severozahodni Srbiji, po poreklu iz Hercegovine in prepričan Jugoslovčan, je vztrajal na zedinjenju in zanj dal tudi svoje zdravje. Vedel je, da ne bo šlo gladko, a zaupanje v argumentativne sposobnosti in odlične, tudi osebne povezave z odločevalci na Pariški mirovni konferenci so na koncu pripeljale do uresničenja njegovega glavnega cilja, čeprav z izidom pogajanj o meji z Avstrijo in Italijo ni bil zadovoljen. V celoti gledano pa gre prav njemu kot vodji strokovne skupine jugoslovanske odprave glavna zasluga pri zagotavljanju ugodnih meja prve moderne skupne države Južnih Slovanov, kjer je odigral svojo življenjsko vlogo in ki je Slovincem v končni konsekvenci prinesla tudi neodvisno državo.

Literatura in viri

Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised edition. New York, London: Verso.

Axboe Nielsen, C. (2014). *Making Yugoslavs: Identity in King Aleksandar's Yugoslavia*. Toronto: University Press.

Baraga, S. (1965). *Odnos Slovencev do Jugoslavije*. Buenos Aires: Škofijska knjižnica.

Berghaus, H. (1846). *Ethnographische Karte der Oesterreichischen Monarchie*. Gotha: Justus Perthes Verlag.

Bianchi-Bandinelli, R. ([1978]1990). *Od helenizma do srednjega veka*. Ljubljana: ŠKUC.

Bjelovučić, N. Z. ([1920]1929): *Etnografske granice Slovenaca, Hrvata, Srba i Bugara sa etnografskom kartom*. Zagreb: Vidović i drug.

Bohinec, V. (1975). *Peter Kozler in prvi zemljevid slovenskega ozemlja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Cedilnik, A. (2000). *Ilirik med Konstantinom Velikim in Teodozijem Velikim: Balkansko-podonavski prostor v poročilih Atanzija, Hilarija, Sokrata, Sozomena, Teodoreta in Filostorgija*. Založba ZRC, Ljubljana.

Courtenay, J. B. de (1890). *Degli Slavi in Italia = O Slovanih v Italiji*. San Pietro al Natisone: Lipa, 1998.

Cvijić, J. ([1918] 1966). *Balkansko poluostrvo*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socialističke republike Srbije.

Cvijić, J. (1919). *Frontière septentrionale des Yougoslaves*. Paris.

Cvijić, J. ([1918]1928). *Ethnographic Map of the Balkan Peninsula*. American Geographical Society of New York. Reprodukcija 1928.

Cvijić, J. (1969). *Opšta geografija antropogeografija [1901]*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socialističke republike Srbije.

Czoernig, K. (1855). *Ethnographische Karte der Oesterreichischen Monarchie*. Vienna: k. k. Direction der administrativen Statistik.

Čurkina, I. V. (2011). Matija Majar Ziljski: enlightener, politician, scholar. *Traditiones*, 40/2, 9–26.

Evans, A. (1916). *Les Slaves de l'Adriatique et la route continentale de Constantinople*. London: Near East.

Grafenauer, B. (1993). Oblikovanje severne slovenske narodnostne meje in njena današnja vprašanja. *Zgodovinski časopis* 47, 3, 349–383.

Guseinov, G. (2011, April 29). The long centuries. *The Times literary supplement*. Retrieved from <https://www.the-tls.co.uk/articles/private/long-centuries/>

Harvey, D. (1989). *The Condition of Posmodernity: An Inquiry into the Origin of Cultural Change*. Oxford: Blackwell Publishers.

Josipovič, D in Šumi, I. 2012: Socialni in kulturnoekonomski prostor pred in po holokavstu: Zgodovina in projekcije za Prekmurje. V: Šumi, I. in Starman, H. (ur.): *Slovenski Judje – zgodovina in holokavst*, 344–374.

Josipovič, D. (2005). Prekrivanje političnih in jezikovnih meja na primeru slovensko-hrvaškega stika. In M. Bufon (Ed.), *Slovenia after the year 2004: gateway between EU and South-Eastern Europe?* (347-369). Koper: Annales Majora

Josipovič, D. (2011a). Constructing the ethnic identity in Istria: shifting between Slovenianness and Croatianness. In M. P. Pagnini (Ed.), *Construction and deconstruction of nationalism and regionalism: a long journey to Europe: proceedings of the second conference of the Adriatic Forum* (123-131). Trieste.

Josipovič, D. (2011b). Slovensko-hrvaška meja: izbrane problematizacije političnega in etničnega razmejevanja. In Darovec D, Strčić P. (Eds.), *Slovensko-hrvaško sosodstvo / Hrvatsko-slovensko susjedstvo* (227—248). Koper: Annales Majora

Josipovič, D. (2012). Prekmurje in prekmurščina. *Anali PAZU* 2(2), 92—102.

D. Josipovič: Vloga Jovana Cvijića v ugodnem razpletu borbe za slov. severne meje in vpliv

Josipovič, D. 2005: Prekrivanje političnih in jezikovnih meja na primeru slovensko-hrvaškega stika. V: Bufon, M. (ur.): Slovenija po letu 2004 – mostišče med EU in Jugovzhodno Evropo? Založba Annales, Koper. 347–370.

Josipovič, D. 2011c: Meja in etničnost – primer slovensko-hrvaške meje na območju Mure in Štrigove ter Razkrižja. *Anali PAZU* 1, 2, 169–175.

Košir, M. (2015). *Zgodovina prostozidarstva na Slovenskem*. Ljubljana: Modrijan.

Lefebvre, H. (1974). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishing.

Majciger, J., Pleteršnik, M., & Raič, B. (1873). *Slovanstvo* (I del.). Ljubljana: Slovenska Matica.

Melik, A. (1958). *Jugoslavija*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Melik, A. (1935). *Slovenija: Splošni zvezek I, 1. del*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Melik, A. (1936). *Slovenija: Splošni zvezek I, 2. del*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Melik, A. (1954). *Slovenija: Zvezek II, Alpska Slovenija*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Melik, A. (1956). *Slovenija: Zvezek II, Štajerska s Prekmurjem in vzhodno Koroško*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Melik, A. (1959). *Slovenija: Zvezek II, Posavska Slovenija*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Melik, A. (1960). *Slovenija: Zvezek II, Primorska Slovenija*. Ljubljana: Slovenska Matica.

Melik, A. (1963). *Slovenija: Obči del, Zvezek I* (prenovljena izdaja). Ljubljana: Slovenska Matica.

Milanović Pešić, A. (ur.) (2017). *Iz beležnica Jovana Cvijića*. Beograd: SANU.

Ogrin, D. (ur.) (2019). *Razvoj geografije na Slovenskem: 100 let študija geografije na Univerzi v Ljubljani*. Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Slavec Gradišnik, I. (2013). *Recepcija Jovana Cvijića v slovenski etnologiji*. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LXIV (1), 11–31.

Slavič, M. (1921). *Naše Prekmurje*. Pomurska založba, ponatis 1999.

Stančić, N. (1985). *Hrvatski narodni preporod* (I obrt). Zagreb: Muzej za umjetnost.

Stanković, S. (2006). *Jovan Cvijić: Darovita i osećajna duša*. Beograd: Srpsko geografsko društvo.

Stanković, S. (2018). *Sto godina Balkanskog poluostrva Jovana Cvijića*. *Prizor – časopis za kulturnu istoriju Jadra*. Loznica: Centar za kulturu »Vuk Karadžić«.

Trstenjak, A. (1991). *Misli o slovenskem človeku*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige.